ZAMONAVIY MEDIA OLAMIDA KULGI VA HAJV SAN'ATINING RIVOJLANISH AHAMIYATI

Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li
TDIU Samarqand filiali dotsenti

Kulgi – hayotdan estetik zavq ola bilish, insondagi samimiylik tuyg'usi va kurashchanlik ruhini tarbiyalash vositasidir. Kulgi va komediya san'ati zamonaviy ommaviy axborot vositalari olamida juda katta ahamiyatga ega bo'lib, turli yo'llar bilan o'yin-kulgiga ham, jamiyat taraqqiyotiga ham hissa qo'shadi.

"Ayni vaqtda, madaniyat sohasida jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish, yoshlarimizni haqiqiy san'atni anglashga o'rgatish, ularning estetik olamini sog'lom asosda shakllantirish bo'yicha oldimizda juda muhim vazifalar turibdi. Shu nuqtai nazardan, kino sohasi faoliyatiga baho beradigan bo'lsak, bu borada muayyan yutuqlar bilan birga, jiddiy nuqson va kamchiliklar ham yaqqol ko'zga tashlanadi" [1]. Ijtimoiy yuki va badiiy saviyasi past, tomoshabinlarning ma'naviy-estetik olamiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi kinokomediyalarni tanqidiy ko'rib chiqish, janr talablariga javob beradigan badiiy yuksak komediya filmlarini tadqiq etish, uning keyingi rivoji yuzasidan muhim xulosa va tavsiyalarni ishlab chiqish zarurligi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Kulgi universaldir va komediya madaniyatlar bo'ylab o'yin-kulgining asosiy manbai bo'lib xizmat qiladi. Ko'pincha stress va taranglikka to'la dunyoda komediya mazmuni juda kerakli yengillikni ta'minlaydi va tomoshabinlar uchun qochishning bir shakli bo'lib xizmat qiladi. Komediya uzoq vaqtdan beri ijtimoiy sharh va tanqid uchun vosita bo'lib kelgan. Zamonaviy yoshlar estetik tafakkurini yuksaltirishda bir qator omillar mavjud. Bu omillardan biri bu – teatr san'atidir. Estetik ehtiyoj mavjud bo'lsa uni qondiradigan omil san'at, teatrdir. Zamonaviy san'atning turi sifatida e'tirof etiladigan teatr san'ati yoshlar estetik ehtiyojini qondirishi yoki haqiqiy omil vositasini o'tashi bu muammoli vaziyatdir. "Bugungi kunda mamlakatimizda 50 ta teatr va bir nechta teatr studiyalari faoliyat yuritayotgan bo'lib, shulardan dramatik teatrlar – 24, qo'g'irchoq teatrlari – 11, musiqa teatrlari – 10, yosh tomoshabinlar teatri – 4 tani tashkil etib kelmoqda. Mazkur teatr dargohlari namoyish etayotgan sahna asarlari yoshlarning san'at va badiiyatga, Vatanga bo'lgan muhabbatini oshirish, ijodiy tafakkurini shakllantirish maqsadida faoliyat yuritib kelmoqda[2]". Demak ehtiyoj va omillar o'rtasida mutanosiblik, dialektik munosabat falsafiy tahlil etilmog'i kerak.

[1] Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir. (2017-yil 3-avgustdagi mamlakatimiz ijodkor ziyolilar vakillari bilan uchrashuvdagi nutq) // Xalq so'zi. 2017. 4-avgus

[2] Турабова М, Ёшлар ижодий тафаккурини шакллантиришда театр санъатининг роли// Янгиланаётган жамиятда ёшларнинг ижтимоий фаоллиги: муаммо ва ечимлар мавзуидаги республика илмий-амалий конференцияси мақолалар тўплами – Тошкент: "Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи", 2020. – 106 бет..

Komediyachilar ko‘pincha hazildan ijtimoiy muammolarni yoritish uchun foydalanadilar, qiyin me'yorlar va aks holda hal qilish qiyin bo‘lishi mumkin bo‘lgan mavzularda suhbatlar uyg‘otadi. Komediya jamiyatning madaniy qadriyatlari, me’yorlari va o‘ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi. Hazil orqali tomoshabinlar turli madaniyatlar haqida tushunchaga ega bo‘lib, madaniyatlararo tushunish va qadrlashni rivojlantirishlari mumkin. Ana shunday yuksak e’tibor tufayli yurtimizda ommaviy axborot vositalari soni 2016-yilga nisbatan qariyb 30 foizga ortib, 1962 taga yetgani diqqatga sazovordir. Ayniqsa, xususiy media vositalari hayotimizdan keng o‘rin egallab borayotgani jamiyatimizda fikrlar xilma-xilligini ta’minlashda, tub islohotlarni amalga oshirishda, joylarda yo‘l qo‘yilayotgan kamchilik va muammolarni dadil ko‘tarib chiqishda muhim omil bo‘lmoqda.

Bu haqda so‘z yuritganda, televideniye va Internet tarmog‘ini integratsiya qilish maqsadida zamonaviy internet platformasi va uning mobil ilovasi tashkil etilgani, milliy axborot makonimizda internet nashrlarining soni so‘nggi 6 yilda salkam ikki barobar ko‘payib, 677 taga yetganini alohida ta’kidlash lozim.[1]

Bular: 686 ta gazeta, 300 ta jurnal va 96 ta TV va radiolar va boshqalardir. Bugun respublikada nodavlat OAV tez rivojlanmoqda. Telekanal, radiokanallardan tashqari veb-saytlar ham OAV sifatida ro‘yxatdan o‘tkazilmoqda. 2016 yil 1 iyun holatiga ko‘ra 359 ta veb-sayt OAV sifatida ro‘yxatdan o‘tkazildi. Tele va radio kanallar hamda veb-saytlarning 85 foizi nodavlat ommaviy axborot vositasidir”[2].

Darhaqiqat, OAV faoliyatini takomillashtirib undagi san’at namunalari bo‘lgan turli ko‘rsatuvlarni tayyorlash va ko‘rsatish, aholini ijtimoiy-siyosiy axborotlar bilan qurollantirish ancha yaxshilandi. Hozirgi davlat va nodavlat OAV tashkilotlari o‘z auditoriyasini yig‘ish, aholini o‘z “ko‘ngilochar” ko‘rsatuvlari orqali jalb qilish maqsadida, sho‘x, kulgili, quvnoq dasturlarni tayyorlab xalqqa havola qilib kelmoqdalar. Bu ham hozirgi zamon iste’molchilik madaniyatini natijasi o‘laroq paydo bo‘lgan ijtimoiy voqelikdir. Tadqiqotchi S.N.Akinfiyevning fikricha, ko‘ngilochar dastur tomoshabinning quyidagi ehtiyojlarining kamida bir qismini qondirishi kerak: 1) zavq olish, ijobiy his-tuyg‘ular; 2) stressni yo‘qotish, tashvishni kamaytirish; 3) voqelikdan qochish, eskapizm; 4) hayajon; 5) hajviylikni hissiy tushunish (yumor)[3]. Demak, ko‘ngilochar ko‘rsatuvlar ikkinchi darajali ko‘rsatuv bo‘lmay, kishilarni vaqtini unumli o‘tkazish, tomoshabinlarni zavqlantirish, hayotdan zavq olish uchun tayyorlanadi. Hozirgi raqobat kuchaygan jamiyatlarda kunlik stresslarni soni oshib bormoqda va uni yumshatish uchun katta shaharlarda relaksatsiya xizmat turlari ko‘paytirilgan va televideniyada ham aynan shunday ko‘rsatuvlarni soni biroz ko‘paytirilgan. O‘zbekiston sharoitida xususiy telekanallar hisoblangan “ZO‘R tv”, “Sevimli tv”, “MY5”, “Milliy tv” kabilarda ko‘ngilochar ko‘rsatuvlar soni bir muncha yuqori.

O‘zbekistonda hozirgi kunda televideniyasining ko‘ngilochar ko‘rsatuvlari tipologiyasini quyidagicha keltirish mumkin. Ya’ni ularni guruhlarga bo‘lish usulidan foydalanib, to‘rt guruhga bo‘lish mumkin. Birinchi guruhga asosan televideniyada keng tarqalgan sketch-shou janrini kiritish mumkin: ikki yoki uchta aktyor tomonidan o‘ynaladigan, odatda 5-6 daqiqadan iborat komediyalar. Bunga Zokir Ochildiyevning loyiha asosida “ZO‘R tv” kanalida namoyish qilib boriladigan va shunga o‘xshash ko‘rsatuvlar. Ikkinchi guruhga hazilkash sahnalar ertalab qo‘yiladigan ko‘rsatuvlar, “Milliy tv”da qo‘yiladigan “Akula” hajviy ko‘rsatuvlari, “Shapaloq” ko‘rsatuvi, turli QVZ tanlovlari shular jumlasidandir. Uchinchi guruhga hozirda ommalashgan yakkaxon qiziqchilik dasturlarini olib boruvchilar Avaz Oxun chiqishlari, Mirzabek Xolmetovlarni chiqishlari, ayollarni “Gap” ko‘rsatuvi, qizlarni “Dugonalar” jamoaviy realitik-shou ko‘rsatuvlarini kiritish mumkin. Ularning chiqishini mohiyati sahnada tomoshabinlar bilan bemalol muloqot qila olishi, ijrochning aniqligi, turli maishiy mavzularda, qiziqarli hazillar qilishi bilan ajralib turadi. To‘rtinchi guruhga turli shoular, jamoaviy “Million”, “Dizayn” guruhlari tomonidan olib boradigan hajviy konsertlari,

[1] Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlariga (president.uz)
[2] https://azkurs.org/ozbekiston-respublikasida-ommaviy-axborot-vositalarining-faoli.html
[3] Акинфиев С.Н. Жанровая структура российского развлекательного телевидения: автореф. дис. канд. филол. наук: – М., 2008. – С-6.

odatda ular musiqiy xarakterga ega bo‘lgan sahna ko‘rinishlarini qamrab oladi va estrada yulduzlarini chiqishlari bilan boyitiladi.

Kulgi ijrochilar va tomoshabinlar o‘rtasida kuchli hissiy aloqani yaratadi. Odamlar birgalikda kulishsa, ular rishtalarni hosil qiladi, jamiyat tuyg‘usini va umumiy tajribani rivojlantiradi.

Kognitiv foydalari: Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, kulgi sog‘liq uchun juda ko‘p foyda keltiradi, jumladan stressni kamaytirish, kayfiyatni yaxshilash va kognitiv funktsiyani yaxshilash. Ommaviy axborot vositalaridagi komediya kulgi va ijobiy his-tuyg‘ularni targ‘ib qilish orqali ushbu imtiyozlarga hissa qo‘shadi.

Siyosiy satira hokimiyat arboblarini javobgarlikka tortish va kuch dinamikasini shubha ostiga qo‘yish uchun kuchli vositadir. Kechqurun ko‘rsatuvlar va kinoyaviy yangiliklar kabi satirik komediya dasturlari jamoatchilikni xabardor qilish, tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish va fuqarolik faolligini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Komediya ko‘pincha chegaralarni kengaytiradi va an'anaviy fikrlashni qiyinlashtiradi. Komediyachilar va komediya mualliflari doimiy ravishda innovatsiyalar olib boradilar, yangi formatlar, uslublar va komediya usullarini o‘rganadilar, ko‘ngilochar industriyada ijodkorlikni rivojlantiradilar. Raqamli media va oqimli platformalarning o‘sishi bilan komediya kontenti hech qachon bo‘lmaganidek global miqyosga ega. Butun dunyodagi komediyachilar va komediya prodyuserlari chegaralar bo‘ylab tomoshabinlar bilan bog‘lanib, global miqyosda kulgi va madaniy istiqbollarni baham ko‘rishlari mumkin.

Kulgi murakkab masalalarni o‘ziga xos va qulay tarzda taqdim etish orqali ularni insoniylashtirishning noyob qobiliyatiga ega. Siyosat, ijtimoiy adolat va ruhiy salomatlik kabi mavzularga hazilni kiritish orqali komediya to‘siqlarni engib o‘tishga yordam beradi va tushunishni osonlashtiradi. Komediya manzarasi tobora xilma-xil bo‘lib bormoqda, marginallashgan jamoalardan kelgan komediyachilar ko‘proq ko‘rinishga ega bo‘lmoqda. Komediya turli xil ovozlar va nuqtai nazarlarni kuchaytirish, inklyuzivlikni targ‘ib qilish va stereotiplarga qarshi kurashish uchun platforma bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi davrda OAVlarni faoliyatida hajviylik (kulgililik) janrlari va turlari beqiyos darajada taraqiy etmoqda. Bunga sabab qilib xalqimizning kulgisevarligi, bag‘rikengligi va ma’rifatliligini sabab qilib ko‘rsatsa bo‘ladi. Yuqoridagi tahlillar quyidagi xulosalarni keltirib chiqaradi: birinchidan, O‘zbekistonda hajviylik san’atining keng rivojlanishiga mavjud OAVlarining roli katta. Ularda ko‘ngilochar ko‘rsatuvlarga katta o‘rin ajratilishi hajviy ko‘rsatuvlarni sonini oshishiga olib kelgan; kulgi va komediya san’ati zamonaviy media olamida ko‘p qirrali rol o‘ynaydi va butun dunyo bo‘ylab tomoshabinlarga o‘yin-kulgi, ijtimoiy sharhlar, madaniy aks ettirish va boshqa ko‘plab imtiyozlarni taklif qiladi.